

“Između partizana i pristojnosti”: život i doba Svetozara Rittiga (1873. – 1961.)

Matijević, Margareta (2019). *“Između partizana i pristojnosti”: život i doba Svetozara Rittiga (1873. – 1961.)*. Zagreb: Plejada: Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, 455 str.

U svome *Priručniku izvora hrvatske historije* napisanome 1914. godine, Ferdo Šišić ustvrdio je kako se “ni u jednom (...) predmetu ne iskazuje toliko mnoštvo nezrelih razmatranja, nigdje nema toliko nezvanih radnika kao kod historije, a nigdje opet kao kod nje nijesu tako lako izloženi oni što rade opasnosti, da računaju sebe već poslije kratkovremena rada u stručnjake i autoritete. Otale onda i ona pomenuta nevolja, to jest dobro poznati pogubni dilentizam u historičkoj znanosti...” (Šišić, 1914, 12). Jedan od posljednjih primjera takvoga pogubnoga dilentizma (kojega ne manjka u hrvatskoj historiografiji, ali ga autorica zasigurno podiže na novu razinu) knjiga je Margarete Matijević *“Između partizana i pristojnosti”: život i doba Svetozara Rittiga (1873. – 1961.)*.

Knjiga je proširena verzija doktorske disertacije autorice, koja je uz doktorat iz povijesti diplomirala povijest i teologiju. Unatoč obrazovanju, autorica pokazuje zapanjujuće odstupstvo znanstvene metodologije ne razlikujući nebitne informacije od povijesnih činjenica te tako kronološki prati Rittigov život bilježeći svaku sitnicu koju je pronašla, bez ikakve kontekstualizacije ili povijesne analize, što se odražava ponajprije u bespotrebno velikom broju stranica (455) s obzirom na ono što je autorica željela dokazati. Takav način rada odražava se u nedostatku koherentne narativne cjeline u kojoj je velik dio odlomaka međusobno nepovezan te često predug ili prekratak. Većina odlomaka nekritički su prepričani pojedini arhivski dokumenti ili novinski članci. Autorica koristi većinom stariju literaturu iz komunističke Jugoslavije te nešto novije literature iz Hrvatske, Srbije te Bosne i Hercegovine, skoro u potpunosti zanemarujući inozemnu literaturu, što se očituje ponajprije u nemogućnosti postavljanja relevantnih znanstvenih pitanja. Rječnik djela sasvim je neprimjeren znanstvenom diskursu pri čemu autorica ističe tko je bio dobar ili loš, koja odluka je bila sretna ili nesretna, što je tko trebao napraviti ili tko je bio u pravu. Tako primjerice na stranici 40., pišući o velikoj crkvenoj shizmi 1054. godine, autorica tvrdi da su inicijative za ujedinjenjem propadale “zbog samih aktera, općih prilika, neprihvaćanja naroda i redovništva, a i pogrešnog nastupa dijela crkvenih struktura na Zapadu.” Na stranici 220. autorica navodi kako su Rittigove

“pomirljive” riječi bile “potrebne”. Na stranici 261. autorica tvrdi kako je „solidaran [poluprisilan, op.a.] rad na izgradnji porušene zemlje neupitno moralno dobro“.

Kod pisanja biografija istraživači vrlo često pridaju osobama koje istražuju više društvene moći nego su realno posjedovali što je utjecalo na pad popularnosti i količinu biografskih znanstvenih djela. Autorica je realan problem s kojim se povjesničari susreću dovela do razine karikature pridajući Rittigu nadljudske moći u kojima on o svemu odlučuje i u svemu sudjeluje te se ništa od društvenih zbivanja ne odvija bez njegova aktivnoga sudjelovanja ili barem znanja. Slijedom toga, autorica isprazno moralizira nad svim događajima i pojedincima koji nisu bili po Rittigovoj volji ili prema onome što smatra da bi pomoglo Rittigu, a čega nije bio svjestan. Glavni motiv koji se provlači kroz knjigu odnos je Rittiga sa Stepincem, Katoličkom crkvom i Vatikanom u kojem se autorica nekritički zauzima za Rittigova stajališta. Obračunavajući se sa Stepincem autorica na stranici 178. tvrdi: „Nadbiskup Stepinac spasio je sigurno, imenom i prezimenom, živote stotina ljudi, ali pritom svoj život nije ugrozio. On nije Pravednik među narodima, ta je čast rezervirana za one koji su zbog spašavanja pojedinaca doveli svoj život u pitanje.“ Autorica zamjera Stepincu što svoj život nije izgubio ili barem riskirao spašavajući mnoštvo života, ali zato veliča Rittiga koji prvi dio rata provodi u svojoj vili u Selcu, a drugi kao pokazni katolik u partizanima. Ostaje jedino otvorenim pitanjem zašto je autorica pobjegla iz Banja Luke 1993. godine u Hrvatsku, propustivši zaslužiti čast Pravednice među narodima ugrožavajući svoj život spašavanjem drugih.

Kao teolog, autorica pokazuje zavidnu razinu neznanja te nesnošljivosti prema Katoličkoj crkvi što čini cjelokupan rad vrlo pristranim. Tako na stranici 173. napada papu Pija XI. da je osudom komunizma doprinio da „brojni katolici postanu zagriženi antikomunisti, rjeđe deklarirani antifašisti“, propustivši uvidjeti da pape komunizam osuđuju još od 1849. godine, počevši s enciklikom Pija IX. *Nostis et nobiscum* i *Quanta cura*, Leona XIII. *Quod apostolici muneris* i *Rerum Novarum* te Pija X. *Nostre charge apostolique*. Na str. 365. tvrdi da za Rittiga “Komunistička partija i socijalni angažman kršćana nisu proturječni, nadao se da bi u mnogim točkama mogli naći zajednički jezik”, ne vidjevši ništa problematično ili vrijedno polemiziranja da katolički svećenik ima uvjerenja koja su na nekoliko mjesta osuđena od strane najviših crkvenih vlasti.

U svojoj nesnošljivost prema Katoličkoj crkvi i hvaljenju Rittiga, autorica navodi na stranici 227. da je oduzimanje crkvenih posjeda nasilnim putem bila socijalna mjera koja je bila potrebna; na str. 235. da je Komisija za vjerske poslove postala komunistička tek nakon Rittiga; na str. 260.

pravda komuniste koji su organizirali različite obvezne aktivnosti tijekom jedine nedjeljne mise kako bi djecu spriječili u prisustvovanju tvrdeći kako to nije utjecalo na vjersku formaciju djece citirajući Srbina Đuru Šušnjića; na str. 280. kao problem ističe što se Rittiga nije pitalo o ukidanju vjeronauka u školama i imenovanjem Stepinca kardinalom; na str. 288. u analizi Pastirskoga pisma nekritički prihvaća mišljenja Jakova Blaževića(!), Branka Petranovića i Radmile Radić; na str. 296. čudi se što Stepinac preskače Rittiga u komunikaciji, što mu ne piše “Dragi Svetozare”, niti “Smrt fašizmu-Sloboda narodu”; na str. 314. priznaje da je UDBA osnovala svećeničko udruženje Dobri pastir, ali kaže da ne treba prosuđivati zakonitost osnivanja, nego rezultate (koje ne navodi, a kojih ni nema). Na str. 317. autorica se sažalijeva nad Rittigovim navodom da najviše osobno trpi 1948. godine zbog cjelokupne situacije, no jedino ne ističe osjeća li se Rittig tako zbog razlaza sa Staljinom ili čega drugoga. Uzimajući u obzir situaciju u Hrvatskoj nakon Drugoga svjetskoga rata, možemo zaključiti da je Stepincu ipak bilo teže nego Rittigu 1948. godine, kao i mnogim drugima. Na stranici 296. uspoređujući Rittiga i Stepinca autorica ističe kako je jedan bio jugoslavenski nacionalist, a drugi hrvatski te da ih prema tomu treba prosuđivati. Ako isto primijenimo na autoricu i njezinu hagiografiju Rittiga, zaključak se nameće sam od sebe.

Osim odnosa Rittiga i Stepinca, autorica pokazuje zapanjujuće nepoznavanje nekih elementarnih povjesničarskih znanja. Tako na stranici 18. autorica tvrdi kako historiografija služi samo u totalitarizmu politici, dok već duže povjesničari diljem svijeta pokazuju kako to vrijedi za svako društveno uređenje, a autorica svojim djelom to zorno pokazuje.¹ Na str. 39. tvrdi da Strossmayerova politika nije imala velikohrvatske namjere niti da je željela kroatizirati Srbe, iako je to razvidno iz Tomaljnovičeve knjige koju citira, iz Strossmayerova djelovanja općenito i korespondencije Strossmayer–Rački. U svojoj netrepeljivosti prema crkvi citira shizmatičnoga Hansa Künga koji tvrdi da je crkva više pazila na svoje privilegije nego na dostojanstvo čovjeka. Na str. 147. pozivajući se na Srbe Vojina Dimitrijevića i Katarinu Tomaševski iz 1980-ih tvrdi da su ustaše bili teroristi, ali to nikada ne tvrdi za KPJ/KPH prije dolaska na vlast. Na str. 174. preuzimajući tvrdnju Stanley G. Paynea tvrdi da su ustaše bili najbrutalniji, makar autor ne zna hrvatski i svoje tvrdnje bazira na jugoslavenskim djelima prevedenim na engleski, a inače je stručnjak za španjolsku povijest. Na istoj stranici autorica ističe kako je historiografija o NDH narasla do nepreglednosti, a osim par izuzetaka poput knjiga Marija Jareba, Višeslava Aralice i Davora Marijana, većina knjiga o NDH su i dalje službene jugoslavenske

1 Za samo neke primjere vidi npr. (Eley, 2005); (Ringer, 1969); (Berger, Lorenz, 2010).

ozakonjene verzije povijesti napisane od politički podobnih povjesničara. Na stranici 214. autorica tvrdi, citirajući Slavka i Ivu Goldsteina, da je Josip Broz Tito oslobodio zemlju bez presudne pomoći Crvene armije.

Autorica na brojnim mjestima u knjizi hvali Rittiga (npr. na str. 249.) jer pokušava pomoći raznim ljudima koji mu se obraćaju, ne pitajući se zašto je svim tim ljudima pomoć potrebna i kakav je to režim na vlasti. Jedan od odgovora na to pitanje, osim u autoričinu *pogubnom diletantizmu*, krije se u odnosu prema Josipu Brozu kojega od milja na nekim mjestima naziva samo Maršal (npr. str. 281.). Ilustrativan primjer autoričina hvalospjeva Rittigu je kupovina neke inozemne knjige karmelićankama (str. 308.) koje su ga to zamolile zato što se u Jugoslaviju nisu smjele uvoziti strane knjige, ne pitajući se ili analizirajući kakva to država zabranjuje uvoz bilo kakve literature. Na str. 318. autorica Rittiga u političkom smislu kategorizira katoličkim liberalom bez davanja argumenata što je u njegovu djelovanju katoličko i liberalno. Na istoj stranici autorica patetično zaključuje da se “moglo prištedjeti mnoštvo patnje i tužnih ljudskih sudbina da ga se saslušalo i uvažilo njegove prijedloge”. Na stranici 328. autorica zaključuje kako je Rittigu više odgovarala politika od minucioznoga znanstvenoga rada, što je još jedna točka poveznice između autorice i Rittiga.

Citirajući na str. 26. Đorđa Stankovića autorica navodi da „sociolozi i psiholozi potvrđuju kako je svaki čovjek donekle determiniran socio-kulturnim uvjetima sredine i karakteristikama osobne prirode“. O karakteristikama autoričine prirode najbolje svjedoči njezin prvijenac ispražnjen ikakve teološke i povijesne vrijednosti, prepun hvalospjeva Rittigu, ispraznoga moraliziranja i nebitnih činjenica. Za buduće povjesničare ostaje istražiti i odgovoriti na pitanje kakvi su „socio-kulturni uvjeti“ proizveli, doveli i zadržali ispodprosječnu povjesničarku u sistemu znanosti, dok mnoštvo iznadprosječnih povjesničara ne može pronaći ili zadržati posao u struci. Kao zaključak nameće se parafraza Rittigove izjave o Stepincu (str. 283.): “Oduševljenje za Rittiga nije danas iz razloga vjerskih motiva nego političkih. On je danas vid političke borbe“.

Zaviša Kačić